

o zřízení zvláštní smírčí komise, která by vyřizovala jaksi v první instanci věci, jimiž by se jinak musila zatěžovati rada Společnosti Národů.

Mimo oblast konference haagské projednává se druhý veliký komplex problémů souvisejících s *odzbrojením*. Jednání je stále ještě ve stadiu *preliminárním*, které bylo arci velmi slibně zahájeno rozmluvami nového britského ministerského předsedy *MacDonalda* s novým vyslancem Spojených Států v Anglii *Dawesem*. S ostentativní horlivostí pustili se oba státníci hned v prvních dnech do meritorických porad o vzájemném omezení a snížení obou loďstev. Generál *Dawes* kladl hlavní důraz právě na tento pojem *snížení*, který arci má své meze v celkovém stavu námořní výzbroje ostatních států a vyžaduje tudíž k svému úplnému vyřešení účasti mezinárodní. Ale v první řadě jde tu o ustanovení *společné míry*, podle které dala by se odhadnout síla loďstev, jež přece nejsou mechanicky stejná, při různotvárnosti podmínek a potřeb jednotlivých států. Generál *Dawes* přišel však s návrhem takového společného jmenovatele, jakéhosi *námořního metru*, který vyžaduje čistě odborného propracování, aby se mohl aplikovat, a aspoň s přibližnou jistotou stanovil *paritu* nebo přesný poměr jednotlivých loďstev. Úředně se s obou stran posuzuje situace jednání velmi optimisticky a ohlašuje se již i datum obecné konference, která se v prosinci sejde v Londýně. Ještě před tím hodlá *MacDonald* vykonat manifestační návštěvu ve Washingtoně.

Anglie zároveň pustila se do řešení starého *problému koloniálního v Egyptě*, který již několikrát byl načat marně. Již za vlády konservativní pokoušel se ministr zahraničních věcí *Chamberlain* dospěti s egyptským ministerským předsedou *Sarwaatem Pašou* ku sjednání jakési věčné aliance, která by nahradila dosavadní protektorát a vzala ostří těm výhradám, které Anglie musí činit k uznání absolutní nezávislosti Egypta. Ale politické veřejné mínění egyptské (široké vrstvy jsou ovšem nehybné a bez zájmu) je orientováno krajně nacionalisticky a nedovede se přizpůsobiti žádným methodám nové diplomacie. Zda tentokrát bude míti vláda labouristická větší štěstí, zůstává otázkou. Egyptský vládce, král *Fuad* a jeho ministr *Mahmud Paša* jsou sice rozhodnuti dohodu v tomto smyslu uplatnit, ale Anglie musí přirozeně trvat na dobrovolném a ryze *konstitučním* přijetí smlouvy. Nynější mimoparlamentní provisorium v Egyptě musí tedy na každý způsob skončit a *voličstvo* musí se svobodně vyslovit zda chce s Anglií vycházet po dobrém či nic. Nová úprava poměrů poskytuje ovšem velmi svůdné sousto: *okamžitě zrušení okupace* a uvedení Egypta do Společnosti Národů a zamezení jakýchkoli zásahů do vnitřních egyptských poměrů. Pro zahraniční politiku vyžaduje se jen stálý těsný kontakt a pro armádu užívají anglických instruktorů. Při kanálu suezském podrží Anglie arci dále výhradní kontrolu a Sudan bude pod společnou správou s rozhodujícím anglickým vlivem. *Dr. Rudolf Procházka.*

LITERATURA.

JAMES BRYCE: MODERNÍ DEMOKRACIE. Politické knihovny vědy II. kniha VI. a VII. Vydalo nakladatelství »Orbis« v Praze 1926 a 1927. Díl I., stran 542 za Kč 65.—, díl II., stran 701 za Kč 75.—.

Díla, jakým jest tato vynikající práce Bryceova, jsou základními kameny a nutnými předpoklady každého politického vzdělání, bezpečnými vodítky ve spleti otázek, s nimiž se denně setkáváme ve veřejném životě. Proto jest vítati její překlad, a to tím spíše, že neměli jsme dosud v naší politické literatuře, původní i přeložené, spisu, který by i jen přibližně vyčerpával problém demokracie a demokracií do té míry, jak to činí Bryce. Podrobnější rozbor vymyká se z rámce této revue, ježto by tvořil celou drobnější publikaci. Pokusím se proto podati jen základní myšlenky Bryceovy v pevném přesvědčení, že každý kdo chce míti jednou představu o moderních demokraciích a touží ovládnouti problém demokracie, sáhne po díle, nad něž neznám zajímavějšího a hodnotnějšího.

Bryce rozdělil spis na tři části: *všeobecné úvahy o demokratické vládě* (výměr demokracie, histo-

rický vývoj demokracie, theoretické základy demokracie, svoboda, rovnost, demokracie a vzdělání, demokracie a náboženství, tisk v demokracii, politická strana, místní samospráva, tradice, lid, veřejné mínění), *některé demokracie ve své činnosti* (starověké republiky: Athény, republiky španělské Ameriky, Francie, Švýcarsko, Kanada, Spojené státy severoamerické, Austrálie, Nový Zeeland), *závěrečná stať* (úpadek zákonodárné činnosti, nemoci zákonodárné činnosti, výkonná moc v demokratickém státě, demokracie a zahraniční politika, soudnictví, omezení a vyvážení moci, druhá sněmovna, přímá zákonodárná činnost lidu, vztah ústřední vlády k místním vládám, šest demokracií se vespolek srovnává, druhy demokratické státní správy, moc peněz v politice, odpovědnost, demokracie a zaostali národové, literatura a umění v demokracii, ovoce demokratické vlády, srovnání demokracie s jinými vládami, oligarchie v demokraciích, vůdcovství v demokracii, další vývoj demokracií, nynější snahy v demokraciích, demokracie a komunistický stát, budoucnost demokracie). Spis uzavírá soupis nejdůležitější literatury a velmi podrobný ukazatel (str. 640—701), jenž umožňuje rychlou a snadnou orientaci. Úprava, jako u všech tisků »Orbisu« jest vzorná.

Demokracie jako útvar vládní, a dnes se demokracie všeobecně považuje za normální a přirozenou vládní formu, neznamená ve skutečnosti nic více a nic méně než vládu celého národa, jenž hlasováním vyjadřuje svou svrchovanou vůli; neboť národ, v němž zdravý smysl a sebeovládání v hojně míře panuje, jest sám nejlepším filosofem a nejlepším zákonodárcem, jak patrně na historii Říma a na historii Anglie. Politika, jež má svůj základ v psychologii, to jest ve vědě o duševních zvycích a sklonech lidské vůle, skýtá nejpotřebnější poznání pro život. Proto jest činná účast v politickém životě nejlepší cestou k získání pravého a naprosto bezprostředního poznání skutečnosti, na jehož získání vynakládáme vlastně z volné části celý svůj život. A poněvadž ve skutečnosti nevládne ve velkých společenských celcích nikdy národ celý, dlužno rozuměti v praxi demokracií vládní formu, v níž vládní moc tvoří vůle většiny plnoprávných občanů, předpokládajíc, že počet plnoprávných občanů zahrnuje převážnou část všeho obyvatelstva, tak že fysická moc občanů shoduje se, povšechně řečeno, s jejich mocí hlasovací. Skutečnosti a síly, které vytvořily demokratickou vládu, jsou rázu jednak praktického, jednak theoretického. První kroky k demokracii nevycházely z doktriny, že lid má právo na vládu, nýbrž z touhy, aby učiněn byl konec nezákonnému utlačování privilegovanou třídou. Theoretické odůvodňování vlády množstvím přišlo později, když se snažili politikové získati si přízeň vymycováním zbytků aristokratické vlády a naplňováním lidu vědomím jeho vlastní moudrosti a ctnosti. Pokrok, jež demokracie v moderním státě učinila od svých skrovných počátků, s nimiž se setkáváme v Itálii jedenáctého století, možno přičísti těmto čtyřem příčinám: vlivu náboženských ideí; nespokojenosti se špatnou monarchickou nebo oligarchickou vládou a z toho vznikajícím snahám o reformu; sociálním a politickým poměrům podporujícím myšlenku rovnosti; abstraktní teorii, zejména doktríně o přirozených právech.

Tato doktrína zvrátila úctu k tradici, neboť jednala jménem spravedlnosti nešetříc rodu ani majetku a považujíc »vydržená práva« za vydržené křivdy. Autoritou stal se rozum. Od rozumu, inspirovaného a provázeného spravedlností se očekávalo, že spolu s bratrstvím otevře brány lepšímu světu, jelikož lidská přirozenost sama bude obnovena. Svobodou a rovností půdy od přírody dobré vyklíčí v květy poctivosti a ponesou plody bratrské lásky. Lidé budou pracovati pro celek radující se nejen z vlastní svobody, nýbrž také proto, že si přejí blaha ostatních. Toto přesvědčení bylo hybnou silou, jež víru v demokracii učinila po jistou dobu téměř náboženstvím. Koncepce ideální demokracie, jež se vynořila v osmnáctém století, i potom měla vliv na politiku, a to jak na její stránku spekulativní, tak i na praktickou. Názor, že přirozená spravedlnost si žádá této vládní formy, nadále se pojí k víře, že lidská přirozenost osvícena a ovládána rozumem tak se zlepší vlivem svobody a rovnosti, míru a vzdělání, že učiní tento ideál skutkem. Ideální demokracie znamená společenský celek, v němž smysl pro povinnost k celku a altruistický duch naplňují mysle a řídí vůli převážně části občanstva, tak že průměrný občan se tu rovná občanu, s nímž se setkáváme tu a tam a jež nazývá

váme slovem vzorný. I dnes, ačkoli se mnoho nemluví o přirozených právech, jest vliv této staré doktriny přes to stále patrný; ona vlévá sílu hnutí, jež se snaží uplatnit suverenitu národa ve formě přímého zákonodárství lidu (iniciativy a referenda), ona byla hlavním činitelem při rozšiřování volebního práva na ženy. »Abstraktní doktriny revolucionářské epochy a vidina lepšího světa, jež z nich vyzařovala, ač lety pobledlé, nepřestaly«, praví Bryce, »optimistům byti důvodem pro lidovou vládu. Ale vidina a obraz ideální demokracie, vlády to poctivé a moudré, důsledné a blahodárné, jakou může býti pouze vláda, v níž si vládne národ sám, měli větší moc než doktriny, jež je vyvolaly, i když plně hodnotíme zápalnost těchto doktrin v době, kdy proklamovány byly po prvé. Jest to představa života šťastnějšího pro všechny, spojené s mystickou vírou v národ, ono velké množství, jímž mluví hlas všemohoucí moci, hlásající spravedlnost, z níž demokracie čerpá svou sílu k životu. Země, kde by ideální demokracie byla domovem, nebyla ještě objevena, ale víra v její existenci přežila mnohá rozčarování a zklamání. Přejde jich ještě mnoho, ale i je tato víra přežije. Naděje časem oživuje, když objeví se reformátoři bez osobních zájmů, jichž horlivost povzbudí národ k vymýcení zlořádů, a zjedná nápravu. Osudné jsou pouze lenivost a tupost a smíření s věcmi, o nichž víme, že jsou zlé. Možno proto doufati, že ideál nepřestane nikdy působiti a bude stále zářiti jako maják budoucím generacím, jedné po druhé« (I-66).

Pokud jde o svobodu, ať již o svobodu myšlenky, slova a tisku, z nichž poslední je tradiční zásadou demokratického ducha, byť i nedokázala snad všeho, co se od ní očekávalo, zůstane pravdou, že nic pro národní pokrok není důležitější než spontánní rozvoj individuálního charakteru a volné působení intelektu, jenž jsou nezávislé na běžných předsudcích zkoumá všechno ve světle rozumu a historie a hájí neohroženě nepopulárních názorů. Proto demokracie, neméně než jiné vládní formy, má zapotřebí pěstovati individuální svobodu, jež jest, jako kyslík ve vzduchu, prvkem dávajícím život. Politická svoboda uzří jeden ze svých nejkrásnějších plodů vadnouti, kdyby duch individuální svobody snad počal mizeti. S tím souvisí otázka o poměru vzdělání k demokracii. Ačkoli vzdělání občanů jest nezbytné pro demokracii, byl podle autora přeceňován význam, jež základní vzdělání samo o sobě může míti pro uzpůsobování občanů k vedení vlády. »Vědění jest pouze jednou z věcí, jež tvoří dobré občany. Smyslu pro celek a poctivosti jest snad ještě více potřebí« (I-95). Nejlepším výcvikem pro demokratickou vládu ve státě jest místní samospráva, neboť jest třeba praxe, aby se v život uvedlo vědění. Přes to však o vzdělání musí býti postaráno v civilisovaných i necivilisovaných zemích a čím více ho bude, tím lépe, neboť každý člověk musí míti příležitost k tomu, aby co nejdříve vypěstoval schopnosti, jimiž ho příroda obdarila, a aby se mohl těšiti uspokojením, jež uplatnění jeho schopností mu může poskytnouti. To povede nezvratně k dobrému jak na politickém, tak i na jiném poli snažení. Sémě vzdělání nakonec vydá žeň na poli politickém, i když zrno snad bude zráti dlouho. Pokud jde o poměr náboženství, především křesťanství k demokracii, lze říci, že kdyby křesťanství bylo uvedeno ve skutek, bylo by málo záleželo na vládních formách; křesťanství však nikdy nebylo uvedeno ve skutek. Přes to však vstúpilo lidem pojem duchovní svobody, jež jest hotova, v případě potřeby, opřít se fysickému násilí, a vytvořilo mezi lidmi cit rovnosti, jenž zbavil úcty zbožňování moci, existující za asiatského despotismu.

Velký význam má pro demokracii tisk. Podle autora umožnil demokracii ve velkých zemích denní tisk; proto také svoboda tisku zůstává archou úmluvy v každé demokracii. Po dlouhá léta, v nichž jedna země po druhé si na mocnářích nebo oligarchiích vynucovala plnou samosprávu, byl tisk jednou z nejsilnějších mocí na straně demokracie. Získal si důvěru a sympatie lidu, protože ztělesňoval moc veřejného mínění, jež jeho ohniskem; bez něho by myšlenka nebyla zvítězila nad ozbrojenou mocí. Neomezená svoboda tisku a veřejného mínění, životní to trest svobodné vlády, může ovšem skrývati mnohá nebezpečí. Novinářské přehánění nebo překrucování jest obzvláště škodlivé v otázkách zahraničních; časopisy ve všech zemích vždy mnoho přispěly k vyvolání roztrpčení a přiblížení válek. Moc tisku jest jednou z hlavních překážek mezinárodní snášlivosti. Demo-

kratická vláda spočívá na dobře informovaném a rozumném mínění převážně většiny občanstva. Tam, kde podklad pro takovéto mínění jest dodáván tak, aby se zabránilo občanům nestranné posouzení všech stránek jisté otázky, tam se mínění tvoří uměle, místo aby se mu ponechal přirozený vývoj, a demokracii se tím způsobuje újma. Všechny výtky, jež možno činiti oprávněně tisku, nemění však nic na skutečnosti, že bez tisku nebylo by demokracie v obvodech větších než byly městské obce starověku. Tisk umožňuje státníkům promlouvat k celému národu a udržuje zákonodárné sbory a exekutivu pod jeho dohledem; sám jsa nezodpovědný vnučuje odpovědnost všem, kteří mají účast ve veřejném životě.

Důležitý úkol připadá v demokracii politickým stranám, jež jsou, se stanoviska historického posuzováno, mnohem starší nežli demokracie, v níž jsou však více rozšířeny a jejich život je tu intenzivnější. Každá strana bez ohledu na svůj původ žije a sílí společným působením čtyř tendencí nebo sil, jež mohou býti označeny jako soucítění, napodobení, soutěž a bojovnost. I když rozumové přesvědčení mnoho má co činiti při jejím utvoření, cit má více co činiti při její životnosti a schopnosti k boji. I když určitý souhrn názorů snad zůstává starodávnou základnou strany a jest stále ještě vepsán na jejím praporu, přes to názory neváží již tolik, co bojovné tradice, oddanost ke jménu strany a radost ze společné práce, kterou nelze udusiti, byť i snad nešlo o jiný cíl než pouze o udržení této organisace samotné. Činitelem v demokratickém politickém životě se strana stala po prvé v zemích anglosaských. Systému stran se klade za vinu, že podporuje neupřímnost a faleš, zotročuje poslance a zamezuje každou samostatnou myšlenku ve straně jako celku v zájmu »jednotnosti a pravidelnosti« pro hlasování, že celostátní strany účastní se voleb do obcí, při čemž důraz místo na osobní způsobilost kandidátovu se klade na stranickou příslušnost a zastíňuje otázky místní politiky, vytýká se mu protekční system i to, že snižuje mravní měřítko, protože každou otázku posuzuje se stanoviska stranických zájmů. Přinášeji-li politické strany s sebou určité zlo, na druhé straně odvracejí a zmírňují podle autora zlo jiné: přinášejí pořádek v chaotickou spoustu voličstva a udržují v čilosti národního ducha. Strany jsou prostě nevyhnutelný; žádná veliká demokratická země bez nich nebyla a ani jedna z nich nepodalala příkladu, jak by se zastupitelská vláda bez nich mohla obejít. »Když už strany musí býti, čím méně jich a čím silnější, tím lépe« (I-140). Čím více strana žije pro zásady, na nichž spočívá, tím více své vlastní cíle podřizuje jednotě celého národa, tím více ponechává vedení lidem, kteří jsou s to uznati vše, co jest zdravé, v názorech svých protivníků a zabrániti, aby oposice nepřešla v nepřátelství, a tím lépe slouží podle autora obecným zájmům vlastní země.

Počátky demokracie spočívají v malých oblastech, venkovských obcích a nepatrných městech o několika málo stech nebo tisících svobodných obyvatelů. Tyto malé obce možno podle Bryceho nazvati prameny demokracie; neboť ony dostatečně ukazují, že demokracie není ve světě ničím novým, nýbrž že v mnohých zemích byla nejprvnějším výrazem lidského politického instinktu. Místní samospráva probouzí v občanech cit společného zájmu na společných věcech jakož i cit osobní a společné povinnosti postarati se o to, aby tyto věci byly spravovány účinně a poctivě. Každý, kdo se naučí míti smysl pro obecný zájem, býti činným a poctivým ve věcech malé obce, naučil se prvním základům povinnosti spočívající na občanu velké země právě tak, jako naopak »ten, kdo nejedná poctivě v maličkostech, nejedná poctivě ani ve velkých věcech« (I-149). Místní zřízení učí lidi nejen pracovati pro druhé, nýbrž také pracovati s nimi: rozvíjejí zdravý smysl, rozumnost, soudnost, pospolitost. Ti, kdož musí mysletí společně s druhými, učí se nutností činiti ústupky a kompromisy. Občan tu má příležitost, aby ukázal, co v něm jest, a získal si přízně ostatních. Vytvářejí se tu dva užitečné zvyky: uznávati cenu vědění a taktu ve veřejných věcech a posuzovati lidi spíše dle činů než dle slov a slibů. Místní samospráva je, stručně řečeno, nejlepší školou demokracie a nejlepší zárukou jejího úspěchu.

Základem a heslem demokracie jest svrchovanost lidu, která jest vírou a dogmatem, jemuž se v naší době každá vládní forma musí přizpůsobiti, a dle toho, jak dalece jest jim přizpůsobeno, se

posuzuje každé politické zřízení. Víra v lid byla míněna jako víra v celý národ; nutně však trpí, když národ jest rozerván třídními zápasy. »Přes všechny cynické kritiky zůstává však veliký díl pravdy v této víře, jak před stoletími dodávala nadšení básníkům a filosofům demokracie« (I-168). Kde vládne lid, nelze potlačit samostatných názorů. Nelze činiti dohadů podle nevědomosti lidu, ani podle netečnosti, kterou snad projevuje, ani podle moci, již stranická organizace si může nad ním dobyti. Je-li tu možnost proniknouti k lidu, vše zpravidla jde dobře. Dlužno mu však poskytnouti čas. Pochází-li všechna moc z lidu, jest pro demokracii důležitou otázkou poměru veřejného mínění k ní. Při vytváření veřejného mínění mají podle autora co činiti tři druhy osob. Jednak lidé, kteří se vážně zabývají veřejnými věcmi, tedy členové zákonodárných sborů, žurnalisté atd.; tvoří sice mimořádně malé procento voličstva, jsou však těmi, kdož ve skutečnosti tvoří mínění. Druhá třída se skládá z těch, kdož ač poměrně trpí, zajímají se o veřejný život. Jejich úsudek opravuje a pozměňuje názory třídy první; oni jsou, třeba ne původci, aspoň z valné části utvářecí mínění dávající určité doktríně neb návrhu tvar, jež musí na se vzíti, má-li míti úspěch. To, co myslí a cítí, jest míněním národa jako celku, to jest veřejným míněním. Třetí třída zahrnuje všechn onen velký pozůstatek občanů, kteří jsou k veřejným věcem lhostejni, čtou o nich málo a myslí ještě méně. Ačkoliv veřejné mínění netvoří jako myslitelé, ani nepomáhají je formovati jako kritikové, rozšiřují jeho objem a v některých zemích představují značnou část těch, jež politické strany mohou získati do svých řad jako věrné stoupence, kteří jsou tím spíše věrní, že nepřemýšlejí spokojíce se opakováním běžných frází. Z podmínek, které tvoření rozumného a snášlivého veřejného mínění předpokládá, nejdůležitější jest inteligence národa a rozsah zájmu, jež průměrný občan věnuje veřejným věcem, jinou podmínkou pak jest stupeň shody o jistých základních politických doktrínách. »Veřejné mínění působí neustále: jeho působnost se mění spolu s fakty a drží s nimi krok. Zobrazuje větší a menší případy v jejich pravém světle. Snižuje k bezvýznamnosti malicherné libůstky a sobecké skupiny. Spočívá nikoli na organizaci a drillu stran, nýbrž na dobrém smyslu a poctivosti občanů jako celku. Vyjadřuje to, co ve všech stranách více méně myslí a cítí jejich umírněnější, nepředpojatí členové. Je protivahou moci pouhého počtu. U volebního osudí jest jeden hlas právě tak dobrý jako druhý, hlasy nevědomých a nemyslicích platí tolik co hlasy dobře informovaných a moudrých, avšak při tvoření mínění rozhoduje vědění a myšlení (I-179). Hlavním nedostatkem veřejného mínění jest jeho sklon potlačovati opozici ve chvílích vzrušení a umlčovati hlasy, jichž nepřeje si slyšeti. Odvaha jest nejvyšší a snad nejvzácnější vlastností mezi politiky. V zemích demokratických jest jí podle autora obzvláště potřebí.

Jádrem Brycova díla jest druhá část, v níž pojednává mistrně o některých současných demokraciích, aby pak na základě takto zjištěných skutečností přešel k závěrům, jež z nich možno činiti co do předností a vad demokratické vlády vůbec, aby ukázal vývoj, jímž tyto vlády prošly, problémy, jež se začínají vynořovati, a možnosti jiných změn, jež budoucnost může přinést. O athenské republice zmiňuje se úvodem proto, že je tu mnoho povahových rysů, jež se v moderním světě znovu objevují, a že jejich demokracie jest vylíčena nejjemnějšími filosofickými duchy starověku—Platonem a Aristotelem — ve spisech, jež jsou první svého druhu a znamenají stále nejvzácnější příspěvek všech dob k politickému myšlení. Republikám španělské Ameriky věnuje pak pozornost, ježto ukazují, k čemu dochází, když se stane pokus o zavedení lidové samosprávy tam, kde není podmínek nutných k její existenci, že na druhé straně však také ukazují, jak změna hospodářských poměrů může přinést zlepšení politických schopností a vésti státy k mírumilovné ústavnosti i tam, kde intelektuální a mravní pokrok zůstává za rozvojem hmotného blahobytu. Odtud naučení: »Nedávejte národu nikdy zřízení, pro něž dosud není zralý, v pouhé naději, že nástroj sám o sobě propůjčí obratnost dělníkově ruce. Mějte na zřeteli fakta. Obyvatelstvo každé jednotlivé země není tím, čím bychom si přáli, aby bylo, nýbrž tím, čím je učinily příroda a dějiny (I—229).

Ze zemí, v nichž jest zavedena vláda demokratická, Francie jest podle Bryceho jedinečná ve dvou směrech. Vzala na se demokracii rychlým a náhlým rozmachem beze vši dlouhé a postupné

přípravy a téměř jedním skokem se přenesla z absolutní monarchie k naprosté politické rovnosti všech svých občanů. Stalo se to nejen proto, že vláda lidu byla považována za nejlepší prostředek k odstranění zlořádů a že byl učiněn již pokus s jinou vládní formou, která zklamala, nýbrž také z úcty k obecným abstraktním zásadám, které byly považovány za samozřejmé pravdy. Ve Francii nejvyšší měrou, ještě více nežli v Americe, působily na národního ducha doktriny, na nichž spočívá demokracie, jsou ve většině případů prováděny do všech důsledků. Z moderních demokracií, jež jsou skutečnými demokratiemi, jest *Švýcarsko* nejstarší, neboť v některých jeho částech lidová vláda datuje se dříve než kdekoli jinde na světě; demokratické doktriny tu pokročily dále a propracovány byly důsledněji než v kterémkoli jiném evropském státě. Pozoruhodná řada událostí za sebou jdoucích od více než šesti století spojila tu příslušníky tří ras a utvořila z nich nejen jednotný národ, nýbrž i národ jeden z nejjednotnějších a beze sporu nejvlastenečtější v Evropě. O *Kanadě* možno říci, že povahou svého lidu, jeho inteligencí a jeho oddaností k zákonům jest dobře připravena čeliti všem problémům, jež budoucnost může přinést, odstraňujíc zvolna nedostatky, jež se objevily v jejím vládním ústrojí, a činíc hmotný blahobyť základem mírumilovné a osvěcené civilisace. *Spojené státy severoamerické* jsou demokracií již celé století a čtvrt a dnes jistě největší z národů, kteří žijí a spravují se sami svými vlastními zřízeními. Ukazují, jak se osvědčují tato zřízení v činnosti, u veliké míře ve své spolkové vládě a ve vládách nejlidnatějších států, v menší míře v menších státech, rovněž i v hrabstvích a větších i menších městech, z nichž některá mají takovou správu, že se podobají samosprávným republikám. Měly nesmírný vliv na jiné země a jejich ústava byla vzata za vzor v nových republikách západní polokoule. Spojené státy stojí před očima evropských myslitelů a státníků nejen jako země, která vábila plemena Starého světa nadějami na blahobyť a svobodu, ale také jako typ toho, co vlastně jest vláda lidu, když jest lid zůstaven sám sobě, a jako příklad toho, čím by se ostatní národové asi mohli státi, budou-li se — každý svým časem — ubírat po osudné stezce ke zřízení demokratickým.

Že však demokracií jest nejmladší *Australie*, kde demokracie pokročila nejdále a nejrychleji na cestě vedoucí k neobmezenému panování lidu; v ní možno lépe než všude jinde studovati tendence, jak je vláda rozvíjí, když se sama vypracovává. *Australie* projevuje všeobecně viditelné známky kolektivistické a socialistické praxe, třeba se při tom velice málo hlásí k socialistickému učení. Tyto změny byly způsobeny: bez násilných stranických bojů nebo rušení veřejného pořádku; bez útoku na soukromý majetek a bez zřejmého ubližování jednotlivcům; prozatím bez vážnějšího ohrožení blahobytu země; prozatím beze škody pro podnikavost jednotlivce a svépomoc australského lidu. Z hlavních naučení pro demokratické vlády, kterých poskytuje australská zkušenost, nejdůležitější jest podle autora charakter, kterého vláda strany nabývá, když *strana* splyne v jedno s *třídou*, a důsledky pro zastupitelské shromáždění; když se dostane pod moc úmluvou vázané většiny svých vlastních členů, z nichž každý se vzdává své svobody a uznává autoritu organisace mimoparlamentní. »*Australie* nepostoupila ani o krok dále než jiné země v řešení problému vlády veškerého národa s poctivostí k veškerému národu, ale podala zase nový důkaz toho, co už důkazu vůbec nepotřebuje, že vládnou-li třída jako třída, vládnou vždycky pro sebe« (II—280). *Nový Zeeland* je z nečistších demokratických států vůbec a možno jej v této příčině srovnati se *Švýcarskem*. Čím tam demokracie zřejmě přispěla k dobru, jest řada zákonů přijatých ku prospěchu chudších lidí nebo celé veřejnosti: Co však hlavně zjednalo *Novému Zeelandu* pozornost starších zemí, je to, že tam byla činnost státu rozšířena na nové pole působnosti; stalo se to dílem zákony omezujícími smlouvy, dílem také tím, že se stát pustil též do průmyslových podniků, které až dotud byly ponechávány soukromému podnikání. »Avšak přes to, že je pravda, že se sen ideální demokracie na *Novém Zeelandě* právě tak málo vtělil ve skutek jako všude jinde, posuzovatel připouští, že se šťastně vyhnuli dvojímu zlu, kterým demokracie většinou trpěly, vládě peněz a moci politických organisací, dále že vykonali veliké hospodářské změny, aniž porušili pořádek« (II—349).

V závěrečné stati zkoumá a posuzuje Bryce demokratická zřízení, jak se jeví v praxi ve světle zjištěné skutečnosti, popsané v přehledu o šesti uvedených demokratických vládách, uvažuje o jistých zjevech, které účinkují na demokratickou činnost všude, a ku konci podává všeobecné úvahy o přítomném a budoucím stavu demokratické vlády, úvahy vzbuzené studiem forem, které demokracie na sebe vzala, studiem změn, které prožila, a studiem dnešních jejich cílů a snah.

Jde především o otázku úpadku zákonodárné činnosti. Jednou z příčin toho, že poklesly význam a vážnost zákonodárných sborů, jest skutečnost, že nejlepší výkvět národa i povahou i nadáním nikde nemá plného přístupu do sborů zákonodárných. Politické otázky, kterými se dnes obírají zákonodárné sbory, jsou mnohem složitější a nesnadnější, než bývaly před půl stoletím. Práce, kterou bylo tenkrát konati, byla po většině práce *bořivá*: bylo třeba odstraňovati staré přehmaty, rozbíjeti stará pouta, i mysli se, že k tomu, aby to bylo vykonáno, stačí několik hlavních zásad. Následujícímu pokolení připadla již práce *tvořivá*: předělávati stará zřízení, aby se vyhovělo volání po sociální organizaci, těžký úkol k němuž bylo třeba mnohem více přemýšletí, bylo třeba mnohem větší tvůrčí síly, než jí bylo po ruce. Kdežto tady byly zákonodárným sborům zástupců národa ukládány požadavky těžší a těžší, průměrná míra nadání, schopnosti a povahy jejich členů se nezvyšovala. Vezmeme-li v úvahu všechny tyto příčiny, možno podle autora úpadek, objevuje-li se nějaký úpadek v kvalitě a vlivu zákonodárných sborů, vysvětlovati bez doměnky, že by se snad za demokracie povaha svobodného lidu byla zhoršila. »*Národní shromáždění zástupců národa musí zůstati živým pramenem vládní moci v každé zemi, která není tak malá, aby si mohla dovoliti užívati stále přímé zákonodárné činnosti lidu; ale ani v takových zemích nemohou se bez nich vůbec obejítí . . . Národ se jako celek nemůže obíratí podrobnostmi a tím méně může nad výkonou mocí míti bdělý dohled, kterého jest třeba k zajištění poctivé a účinné veřejné správy*« (II-364). A mluvě o chorobách zákonodárné činnosti dochází k závěru: »*Přes to, že důstojnost a mravní vliv zastupitelských sborů zákonodárných poklesá, přece jsou ještě velice potřebnou součástí vládního stroje ve velikých demokraciích, neboť je dosud jen u poměrně malých národů možno, aby jejich občanstvo mohlo býti častěji voláno hlasovati referendem nebo iniciativou. Není kdy jinak, než že ještě dále musí kvalita zákonodárného sboru, bezúhonost a schopnost jeho členů, účinnost jeho práce a způsob, jak vyřizuje zákony a dohlíží na moc výkonnou, míti i nadále pro blaho národa velikou důležitost*« (II-377).

I výkonná moc v demokratickém státě ob stojí před sebestřísnější kritikou. V demokratických státech nejsou sice ministerstva o nic lepší než všude jinde, neboť politické důvody mohou stejně překaziti výběr nejschopnějších jako tajné pletichy v monarchiích nebo oligarchiích, jsou však poctivější, protože jsou vydána pronikavější kritice než jiné útvary vládní. Zásada rovnosti má ten prospěšný účinek, že všem zabezpečuje volný přístup ke stále občanské státní službě a omezuje protekční náklonnosti při povyšování. Demokratické vlády nejsouce vojenského ducha vzpírají se povolovati peníze na válku a přípravy k válce, ale jakmile se přesvědčí, že je nebezpečí útoku, vzchopí se k činu. I ve věcech méně vážných vzchopí se demokratická obec a seskupí se okolo odvážného vůdce, který jí povede pevnou a silnou rukou. Politikové prohrávají spíše bázlivostí než rychlou rozhodností. »*Pokud jde o všeobecnou domácí správu, nemají demokracie, zač se styděti*«, praví Bryce (II-386). Nejinak je tomu pokud jde o politiku zahraniční. V demokratickém státě má lid právo určovati cíle či hlavní směrnice zahraniční politiky. A dějiny ukazují, že lid užívá tohoto práva aspoň tak moudře jako monarchové nebo oligarchové nebo malé skupiny lidí, kterým v demokratických státech je svěřeno řízení zahraničních styků, a že lid osvědčuje více úcty k mravním zásadám. Prostředky ovšem, kterých se má užití, aby byly dosaženy hledané cíle, nemohou býti zákonodárným sborem přiměřeně určeny, dokud jsou mezinárodní styky tím, čím až dosud byly, protože je tehdy třeba tajnosti a vždycky odborných vědomostí. Ať si moderní demokracie nadělaly chyb na tomto poli státní správy, chyby, které zatěžují monarchy a oligarchy, možno tím méně omlouvati a jsou tím škodlivější i míru i pokroku lidstva. »*Má-li se nedávno založené společnosti národů podařiti zabrániti válkám a zabezpečiti*

přátelské vyřizování mezinárodních sporů, musí se těšiti stále přízni a podpoře národů těch států, které jsou jejími členy. Aby se jí mohlo této podpory dostatí účinně a moudře, musí si národové více všimati zahraničních věcí a seznamovati se s nimi. Nevědomost je nejhorší překážka« (II-403). Pokud jde konečně o otázku soudnictví, není podle autora lepšího důkazu výbornosti státní správy, než je řádná činnost jejího soudnictví, neboť nic tak nepřispívá ke spokojenosti a bezpečnosti průměrného občana jako vědomí, že může spoléhati na jistou a pohotovou správu soudní. Zákon udržuje obec v pospolitosti. Zákon se těší úctě a podpoře, když se v něm vidí štít nevinnosti a věří se mu jako nestrannému strážci všeho soukromého občanského práva. Bylo by si přáti, aby v organizaci soudnictví postaveného na zdravý základ viděly nové státy nedávno nebo právě nyní v Evropě zakládáné jeden z nejdůležitějších úkolů, které ústavním vládám nastávají, neboť nic nepřispívá ke spokojenosti a ku blahu soukromého občana více a nic nenapomáhá svobodné vládě, aby mohla stát klidně spravovati, více než všeobecná důvěra v čisté a účinné soudnictví ve sporech občana se státem, jakož i občana s občanem.

Demokracie nemá zarputilejšího a nebezpečnějšího nepřítele, než je moc peněz. Nepřítel strašlivý, protože pracuje potají, spíše přemlouvá a šálí, než znásilňuje, a ovládá lidi tak, že toho ani nepozorují; jest dobré správě státu nebezpečím všude, stejně hrozivým, stejně potměšilým ve vládě lidu jako v jiných vládách. Oporami demokracie jsou proti němu zákon a veřejné mínění. Veřejné mínění jest ještě důležitější než zákon, protože je ohebnější a schopnější zasáhnouti případy, na které zákon nemůže, ježto není přesného důkazu. Mínění vytváří ve veřejném životě ono ovzduší, kterému říkáme dobré mravy (bonton) a na jehož čistotě závisí čest a cena veřejného života. Vůdcové osudu národa měli by býti vedeni podle autora k tomu, aby v některých věcech měli za povinnost zachovati vyšší měřítko cti a ještě přísnější, než ustanovuje zákon. »Peníze budou vždy míti svou moc, protože zámožní mohou rozdávat, co druzí rádi přijímají; dokud tedy bohatství na zemi jest, není možná zbavití je moci. Demokracie může tedy jen pozorně a s vytrvalou bdělostí stopovati jeho činnost, omezovati jeho lupičské choutky, míti ohled k majiteli jen potud, pokud ho užívá k dobročinným účelům, ku prospěchu obce, ale občany, kteří užívají svých peněz k tomu, aby z toho, co patří všem, utrhlí něco jen pro sebe, pokládají jest za občany nežádoucí« (II-507). Vláda lidu spočívá na zásadě, že je každý občan povinen starati se, aby byla obec dobře spravována. Každý ať bohatý, ať chudý, učený nebo neučený, všichni stejně mají vykonávati svou povinnost jako voliči nebo zástupci národa nebo úředníci a soudcové, podle sil svých. V tomto soustředění veškeré nesobecké činnosti a moudrosti obce jest patrně síla demokracie. První a nejbližší povinností občana jest pomáhati obci při výběru dobrých lidí, lidí poctivých a schopných, a přesvědčiti se zda konají, co mají. Nejlepším důkazem toho, jak dobré jest zařízení, jsou jeho opatření ukládající a vymáhající odpovědnost od každého služebníka sloužícího státu.

Má-li býti dána odpověď na otázku po ovoci demokratické vlády, nutno ji srovnati s ostatními vládami. Ohlédneme-li se dnes s tohoto světa do šestnáctého století, můžeme se utěšovati tím, že vidíme, že *za vlády lidu* se opravdu mnoho zdrojů bídy mírnilo a že byla uznána rovná práva všech. Nepřinesla-li demokracie všeho očekávaného požeňání, odstranila aspoň v některých zemích nadobro a v jiných podstatně zmírnila mnohé krutosti a hrůzy, nespravedlivosti a utiskování, které ležely na duši člověka po mnoho pokolení jako můra. Třeba nebyla individuální svoboda docela zajištěna, je přece lépe zajištěna u lidu než u oligarchů. Tam je méně místa pro zpupnou moc, smysl pro občanskou povinnost a lidský i občanský soucit tam spíše porostou; vláda je spravedlivější a lidštvější, ne protože je moudřejší, neboť moudrosti nepřibývá s počtem, ale protože účel a cíl lidové vlády je společné dobro všech. »Osvícený panovník nebo i ušlechtilá a moudrá a pozorná šlechta může se čas od času upřímně vynasnažit, pomáhati lidu a povznášeti jej, ale kde má všecku moc v rukou jeden muž nebo jedna třída lidí, připlazí se dříve nebo později pohrdlivá sobeckost a zkaží správu věcí. Dokud se demokracie drží té zásady, že jest pro veškeren národ, a svým úředníkům opravdově ukládá,

že jsou odpovědni veškerému národu, zasluhuje, aby byla navrchu« (II-558). Při tom dlužno ošem míti stále na mysli, že přímé a rovné vlády všech občanů nebylo dosud nikdy a býti nemůže, občanů zajímajících se o politiku živě a vytrvale je tak málo a bude jistě vždy tak málo, že zřízení věci nutně připadne jen několika lidem. Nemůže tedy býti jinak a nikdy nebylo jinak, než že svobodná vláda jest a vždy byla oligarchická v demokracii. Ale není to oligarchie v historickém smyslu slova, vláda třídy, nýbrž spíše v prvotním významu slova, vláda několika lidí místo mnohých, kteří se od ostatních neliší ani rodem ani majetkem ani plemenem, nýbrž jen tím, že jim příroda dala do vínku vlastnosti nebo šťastné příležitosti, které jiným odepřela. »Mnohým« zůstane při tom troje právo a troje úkony; a ty jsou životní silou svobodné vlády. Ačkoli lid nemůže vybírat a řídit prostředky, jichž administrativa užívá, může aspoň *určiti cíle*; a tak tedy, třeba nebyla vládou lidu, může býti vládou pro lid. Lid vyhlásí, že cílem vlády jest blaho veškeré obce a nikoli jen jedné zvláště omilostněné třídy. Lid *svěřuje* prostředky k dosažení onoho cíle *občanům*, které si *k tomu vybírá*. Bdí nad vybranými občany, aby měl jistotu, že nezneužívají moci sobě svěřené.

Z těchto tří úkonů nejdůležitější a zároveň nejnepřehlednější jest úkol vybrati si vůdce; neboť ačkoli se zdá snadné říci, že vláda musí jíti za společným dobrem, schopnost rozeznati a v daném případě určiti, co je ono dobro a které cesty k němu nejspíše vedou, vyžaduje moudrosti a nesobekosti, kterou má málo kdo. A ježto to lid může jen zřídka kdy učiniti pro sebe, musí to za něj učiniti jeho vůdcové a musí býti odpovědni za následky. »Národ se posuzuje a oceňuje podle toho, jaké si volí vůdce a jaké vůdce podporuje; se schopnými stojí, s neschopnými padá« (II-468). Při tom jsou důležité zejména dvě vlastnosti. První jest *iniciativa*. Vůdčovství jest především schopnost *jíti před jinými*, nikoli za nimi, to jest pohotovost viděti, který nejbližší krok třeba udělati, a odvaha udělati jej. Je to odvaha nejen pevně státi a dočkati blízcího se nepřítele, nýbrž i zaútočiti na něj; Druhá vlastnost jest *schopnost přesně poznati*, které právě síly působí na mysl lidu, a rozeznati, čeho si lid přeje a co chce podporovati. Tyto dva dary jsou cenné, protože jsou vzácné: jimi si muž ve všech lidových vládách razí cestu do popředí, a má-li ještě také méně vzácný dar pohotovosti výmluvnosti, jakož i je-li příčinlivý a poctivý — nebo alespoň má-li takovou pověst — může se zpravidla na dobytém místě udržeti. »Demokracie se zkouší a posuzuje podle vůdců, které si volí, a prospívá tím, že si při volbě dovede vybrati. Nezávislost provázená úctou, nezávislost pramenící z vědomí osobní odpovědnosti, úcta vzdávaná mravní i rozumové autoritě jest nejlepší páskou mezi vůdcem, kterého ustaluje a občanem, kterého vede« (II-578). Podle autora dnes lid jest, nebo by mohl býti, kdyby chtěl, pánem politické situace v celé Evropě.

V závěrečné kapitole pojednává Bryce o budoucnosti demokracie spočívající na předpokladu, že národ má jisté ctnosti a také snahu tyto ctnosti posilovati a dále rozvíjeti. Demokracie předpokládá netoliko pouhou inteligenci, ale inteligenci povznesenou ctí, očištěnou soucitem a pobízenou smyslem pro povinnost k obci. Takto se tedy otázka, zda je demokracie trvalá, rozvinuje v otázku, zda lidstvo prospívá v moudrosti a ctnosti; a vedle ní jest otázka, čím bude v budoucnosti náboženství. Podle autora lidské vášně byly jen nepatrně zmírněny a zjemněny nátěrem vzdělanosti je kryjícím; lidské inteligence nepřibývalo a neukazuje se, že by jí přibývalo poměrně se vzrůstající vážností a složitostí lidských osudů. Nahromadily se vědomosti, zdokonalily se metody a nástroje vědecké práce, lidstvo nabylo úžasné moci nad přírodou, svět se stal mnohem příjemnějším místem pobytu a poskytuje mnohem rozmanitějších radovánek. Ale duševní síly jednotlivce se zastavily a největší velikáni, způsobili, aby zápolili s ohromnými problémy, které s sebou přinesl vzrůst obyvatelstva a vědecký pokrok, často se již nevyskytují, a možná že se právě neukáží, zrovna když jich je nejvíce třeba. Na demokracii nepadá hana za tyto pohromy a ony ani nezatemnily jejich vyhlídek do budoucnosti, leda snad, že odkryly vady lidské přirozenosti, překážky bránící sbratření lidstva, jehož velikolepost si lidé neuvědomili. Posily možno dojíti v úvaze, že takový mravní pokrok, jaký dějiny zaznamenávají, stal se hlavně tím, že bylo povzneseno cítění a úroveň průměrného člověka. Kdežto v říši abstraktního myšle-

ní a vědy a umění vzhlíží svět jen k velikým intelektům, vláda lidu žije a prospívá spíše sebeovládáním a zdravým rozumem a dobrou vůlí většiny národa než tvůrčí silou velikých intelektů; a kdo se ohlédne nazpět tři nebo šest nebo devět století, nemůže pochybovati, že se v civilisovaných státech jakožto celku způsob života a mravní úroveň povznesly. Jest jisto, že žádná vláda nežádá na občanech tolik, co demokracie, a žádná jim také tolik nevrací. Nedokázalo se všeho, co moderní reformátoři doufali, ale nestalo se nic, co bylo by zničilo víru, že u občanstva svobodných zemí vědomí povinnosti a mírumilovnosti stále prostou a zesílí. Pokus neselhal, neboť svět jest konec konců lepší místo, než býval za jiných vlád, a důvěra, že snad bude ještě lepší, dosud neumírá. Bez důvěry se nic nedokáže, a naděje jest zdrojem důvěry. »Naděje, často zklamaná, ale po každé zase obnovená, je kotva, které se drží loď nesoucí demokracii. Tak se také může říci, že, dokud nezanikne Naděje, nezahyne ani Demokracie« (II—625).

A. Klimt.

ROBERT DE TRAZ: L'ESPRIT DE GENÈVE. Paris, Grasset 1929. 285 str.

Ředitel Revue de Genève studuje v této knížce »ducha Ženevy« a ve dvou hlavních částech knihy rozbírá jeho mystiku a techniku. Duchem Ženevy je mu duch Společnosti národů — duch mezinárodnosti. Ukazuje však, že tento duch není v Ženevě ničím novým. Ženeva byla vždy »městem útočiště«, jež přijímalo všechny, kdo musili opustiti vlast pro nové myšlenky. Učila je nikoli úzkému místnímu vlastenectví, nýbrž obecnému lidskému poslání. Kalvín, tento otec pronásledovaných, povzbuzuje odtud na celém světě revoluce svobodných duchů, jichž vůdcové hlásají posvátnost lidských práv a vzájemnou pomoc. Dvě století po něm Rousseau hlásá rovněž důstojnost lidské osobnosti. Stává se spojovacím článkem mezi severem a jihem, jeho učení je mostem spojujícím tradice a literatury, které se dosud neznaly. Také paní de Staël pochopila toto revoluční poslání Ženevy a snaží se vysvětliti lidí sobě navzájem. Tak se stává Ženeva střediskem mezinárodních myšlenek a kosmopolitní kultury. 1830 zakládá zde J. J. de Sellon první mírovou společnost a horuje pro smírčí soud, který by byl nad vládami. Osud chtěl, aby jeho náhrobní deska byla blízko budoucího paláce Společnosti národů. 1859 pak zakládá rovněž v Ženevě Henry Dunant Červený kříž. — Tak Reformací, Rousseauem a Červeným křížem proniká Ženeva do celého světa a z celého světa opět do ní přicházejí vyhnanci. Přitahuje všechny, kdo touží po neodvislosti a svobodě. Její dějiny jsou stálým úsilím o svobodu. Bojuje vášnivě o svobodu svoji, ale stejně vášnivě chápe svobodu cizí. Duch Ženevy je tedy touhou po osvobození a všeobecnosti, důvěrou k lidské osobnosti, důvěrou k smlouvám, soucitem ke každému utrpení, potřebou methodického zlepšování a správy.

V tomto prostředí usazuje se 1920 Společnost národů a vytváří novou ženevskou atmosféru mezinárodnosti, z níž se má zroditi nový svět. S počátku byla tato atmosféra převážně mystická; naděje v novou éru lidstva byla příliš veliká. Po prvních nesnázích nastoupilo realističtější nazírání. Společnost národů musí projíti obdobím zkušeností jako každá jiná instituce. Hlavní však je, že trvá a přitahuje ty, kteří se na ni dívali s počátku trochu ironicky. Traz soudí, že nestačí, aby Společnost národů byla pouhou administrací stále činnější; vždy bude potřebovati také duchovního principu, mysticismu, který stále doufá, nespokojuje se snadnými úspěchy, vrací se houževnatě k úkolům, jež ztroskotaly, a opakuje si stále, že je v naší moci přetvořiti svět a zvláště sebe, budem-li tomu věřiti.

V druhé části studuje Traz techniku Společnosti národů — politické, právní a hospodářské podmínky její činnosti. Vidí výhodu v tom, že Společnost národů je institucí, jež státy sdružuje stále, nikoli jen na nějakou dobu, jak tomu bývalo při předválečných kongresech. Není zde překvapení, političtí vůdcové národů scházejí se pravidelně, poznávají se a přestávají býti pro sebe navzájem pouhými abstrakcemi. Jedná se klidně, není diskusí, nýbrž pouze souběžná exposé. Dílo Společnosti národů se kritikuje a Traz uznává, že se dosud málo uplatnilo z jejího programu. Musíme však býti vděční za to, co se již udělalo, aniž bychom se zlobili, že nebylo vykonáno vše. Vypukly požáry, které Společnost národů uha-